

ISTORIOGRAFIA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ (1967-2009)

Jean-Noël GRANDHOMME*

Țară latină situată la granițele Europei dunărene, România a cunoscut în decursul secolelor XIX și XX, comparativ cu restul regiunii, o istorie foarte tulbură. Marcată de o pregnanță a aspectului militar și traversată de mai multe conflicte armate, această perioadă a dat naștere unei producții istorice bogate în perioada 1967-2009. Jaloanele temporare la care ne-am oprit sunt următoarele: primul, semicentenarul marilor bătălii purtate de armata română în timpul Primului Război Mondial la Mărăști, la Mărășești și Oituz, din iulie până în septembrie 1917, iar cel de-al doilea, aniversarea a 150 de ani de la unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat, sub numele de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei (ianuarie-februarie 1859), ulterior România.

Studiul va avea în vedere lucrările publicate între aceste două limite, analizându-se problemele militare ale țării din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), precum și cele din timpul în care România a fost o monarhie, iar regii au aparținut dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen (1866-1947), aici fiind incluse dictatura regală a lui Carol al II-lea (1938-1940) și cea militară a mareșalului Antonescu (1940-1944). În continuare, vor fi analizate scrierile apărute în perioada totalitarismului comunist (1947-1989), inclusiv regimul Ceaușescu care a început odată cu anul 1965, precum și cele din postcomunism (1989-1996) și, în cele din urmă, lucrările apărute în era democratică, în care s-a reușit atât aderarea României la NATO în 2004, cât și la Uniunea Europeană în 2007. Dacă epoca Ceaușescu a fost marcată de o schimbare în *vulgata* marxistă în favoarea unui șovinism tot mai accentuat pe fondul unei rusofobii simulate sau reale, după 1989 s-a înregistrat avântul mai multor curente situate între acuratețea istorică și naționalism.

Istoria militară sub dictatura lui Ceaușescu

După instalarea Republicii Populare Române în 1947, primii istorici ai epocii comuniste se preocupă să ia poziții împotriva celor din epoca monarhiei. Istoria devine deci una dintre formele de luptă politică destinată înlăturării vestigiilor regimurilor anterioare, *burghez* și mai apoi *fascist*, o luptă ce se dovedește a fi fost foarte înverșunată în perioada anilor '50. Toți istoricii români scriu sub girul Academiei Române, controlată de partid, fără să existe cale de abatere de la linia oficială. Această critică maniheistă a avut drept scop atragerea tinerelor generații spre noul regim. Epopeea, în bună măsură franco-română, din timpul Primului Război Mondial, desfășurată sub patronajul regelui Ferdinand I, al reginei Maria, al președintelui Consiliului de Miniștri, liberalul Ion I. C. Brătianu și al generalului

* Université de Lorraine, Nancy, Franța; e-mail: jean-noel.grandhomme@univ-lorraine.fr.

Berthelot, a fost, începând din 1948, tănuțită în manualele școlare, și aceasta la doar câteva luni de la instaurarea regimului stalinist și plecarea regelui în exil.

Prin venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu în 1965, se impune tabăra naționalist-șovină. În literatura de specialitate, internaționalismul proletar se menține însă doar de formă. Cultul pentru trecut slujește sublimării comunismului într-un mod propriu românesc. Cu fiecare ocazie istoriografia exaltă amintirile României Mari și ale anilor de luptă pentru împlinirea „celui mai mare” ideal național, realizat în perioada 1916-1919. Animositatea față de sovietici este din ce în ce mai evidentă, iar cea față de frații „unguri”, întreținută de tradiție, nu mai este incomodată de prudențele stilului. Marile figuri ale istoriei românești capătă o dimensiune planetară. Exista și se manifesta preocuparea pentru locul ocupat de acestea în „constelația istoriei lumii”¹.

Dorința de a glorifica elementul național, dusă uneori până la ridicol, explică de ce opera francezului Berthelot - reorganizator al armatei române în 1917 - este pe deplin minimalizată. Pe de altă parte, toate mărturiile personalităților străine favorabile românilor - până și protocolarele telegrame de felicitare trimise, spre exemplu, cu ocazia acordării unei decorații, - sunt prezentate drept dovezi incontestabile ale rolului major jucat de armata și poporul român în victoria finală. Colecții de astfel de documente sunt publicate, printre altele, de către Direcția Generală a Arhivelor Statului².

În anul 1967 are loc celebrarea fastuoasă a semicentenarului victoriilor românești din vara anului 1917. Publicațiile despre acest subiect au un pronunțat caracter epic, asemeni studiului bibliografic al lui Nicolae Răduică de comemorare a „luptelor eroice”³. Sunt editate, de asemenea, și documente⁴. În anii următori, *Histoire de la Roumanie des origines à nos jours*, a lui Miron Constantinescu, scrisă într-un spirit foarte marxist, își regăsește reflexele prosovietice⁵, care sunt mult mai atenuate însă la Dinu C. Giurescu, un alt istoric al perioadei înflăcărate a regimului Ceaușescu⁶. Toate publicațiile reiau *vulgata* naționalistă, de dinainte de război, îmbinată cu liantul marxist⁷.

În afara simplilor combatanți, eroizați într-o manieră colectivă - sau, în mod excepțional, individuală, cum este cazul tânărului Daia⁸ - ofițerii nu sunt valorizați decât dacă au slujit unei cauze speciale, mereu aceeași, aceea a naționalismului. Așa este și exemplul generalului Traian Moșoiu, originar din Transilvania, ale cărui memorii au fost publicate cu puțin înainte de căderea comunismului⁹. Această personalitate trebuia să simbolizeze unirea populației transilvănene cu România într-o perioadă în care tensiunile cu Ungaria nu conțineau să crească datorită politicii ostile promovată de dictatorul român împotriva minorității maghiare. Alte

¹ Cinquini 1996, p. 75.

² *Documente* 1983.

³ Răduică 1967; vezi și Cupșa 1967; Munteanu 1997.

⁴ Căzănișteanu *et alii* 1977.

⁵ Constantinescu 1970.

⁶ Giurescu 1981.

⁷ Protopopescu 1973; Popa 1979; Răcilă 1981.

⁸ Daia 1981.

⁹ Moșoiu 1987.

câteva personalități ale vechiului regim sunt puse în față în acele vremuri: Barbu Delavrancea (1858-1918)¹⁰ sau generalul Vasile Rudeanu (1871-1965), atașat militar pe lângă Legația română de la Paris în timpul Marelui Război¹¹.

Un omniprezent „frate mai mic”

Din ce în ce mai izolat, în anii '80, regimul se transformă, în ritmul *megalomaniei conducătorului*, care manifesta tot mai multă neîncredere față de tot ceea ce venea din străinătate, chiar și din URSS, mai ales după *perestroika*. Generalul Ilie Ceaușescu (1926-2002), fratele său mai mic, reprezenta principala autoritate în afacerile militare. Doctor în istorie din 1969, intrat în Comitetul Central al partidului în 1980, acesta a fost numit adjunct al ministrului Apărării în 1982. La îndemnul lui apar numeroase lucrări teoretice - studiul marxist *Război și stări conflictuale*¹², o alta intitulată *Apărarea națională în concepția Partidului Comunist Român*¹³ -, precum și monografii. Generalul este marele promotor al protocronismului, doctrină oficială care afirmă existența unui popor român omogen din punct de vedere etnic, aproape impasibil în fața influențelor străine, începând de la daci și până în prezent. Pe modelul lui Ernest Lavisse, acesta consideră istoria României - în special cea a Primului Război Mondial¹⁴ -, ca fiind lupta „întregului” popor pentru ca statul să se așeze între niște presupuse granițe naturale¹⁵. Fratele dictatorului preferă cărțile în care perioade istorice vaste sunt șterse, pentru a demonstra calitățile militare ale românilor de-a lungul secolelor, cum se poate constata în lucrările *File din istoria militară a poporului român*¹⁶ și *Istoria militară a poporului român*¹⁷.

Înclinațiile lui Ilie Ceaușescu ne poartă mai ales spre cel de-al Doilea Război Mondial, pe care l-a trăit în adolescență. Atunci când această perioadă este abordată, publicațiile vremii elimină cu ușurință participarea României la atacul Uniunii Sovietice, alături de Wehrmacht¹⁸. România oficială, cea a lui Antonescu, venit la putere în 1940 cu sprijinul legionarilor Gărzii de Fier - de care s-a debarasat mai apoi - nu poate fi, conform dogmei marxiste, sub nicio formă de expresie populară. Este vorba de un regim „fascist”, opresor al poporului, în care minusculul partid comunist clandestin a trebuit să constituie avangarda militantă și de rezistență.

Producția istorică românească a epocii totalitare insistă pe implicarea românilor în Rezistența împotriva nazismului și a aliaților acestuia în Europa¹⁹, începând cu Ungaria²⁰. Câțiva români care au luat parte la lupta împotriva

¹⁰ Delavrancea 1972.

¹¹ Rudeanu 1989.

¹² Dolghin 1987.

¹³ Ceaușescu *et alii* 1982.

¹⁴ Ceaușescu 1988a.

¹⁵ Ceaușescu 1980.

¹⁶ Ceaușescu 1983.

¹⁷ Ceaușescu 1988b; Ceaușescu 1989.

¹⁸ Loghin 1984.

¹⁹ Copoiu *et alii* 1973.

²⁰ Fătu, Mușat 1986.

ocupantului în Franța, trudind pentru cauza comună, sunt evidențiați într-o carte publicată de Institutul de Studii Istorice și socio-politice din București²¹.

Istoria militară a războiului începe, pentru literatura de specialitate comunistă, doar pe 23 august 1944, atunci când anturajul tânărului rege Mihai, mai ales generalul Mihail, regizează o lovitură de stat împotriva lui Antonescu și răstoarnă România în tabăra Aliaților. În concepția artizanilor schimbării de alianță este vorba de o revenire în tabăra americanilor și britanicilor, flatând totuși Armata Roșie, dar, din imediata apropiere, istoriografia comunistă prezintă complotul ca fiind o alegere deliberată de a se alătura cu precădere „glorioasei armate a poporului sovietic”. Faptul că intrarea acestui aliat în România a fost însoțită de violuri, jafuri și omoruri fără număr este, evident, trecută sub tăcere. O mulțime de cărți sunt dedicate zilei de 23 august, devenită sărbătoare națională²². Potrivit lui Ilie Ceaușescu această dată ar fi reprezentat însuși punctul de cotitură al războiului, eveniment ce a scurtat conflictul cu 200 zile²³.

Prin urmare, publicațiile din perioada comunistă se caracterizează printr-o amnezie aproape totală în ceea ce privește acei ani tulburi. În cartea *Memorial de război*, publicată în 1976, prin textele selectate („documente, memorii, jurnale”), se insistă pe caracterul de agresor al Germaniei, care i-a atacat cu viclenie pe sovieticii doritori de pace și „uită” perioada 1941-1944, pentru a se dedica mai apoi în detaliu către „punctul de cotitură în derularea războiului” (23 august 1944) și masivei (decisivei?) contribuții a armatei române la victorie²⁴. Frescele, cum este și lucrarea *Marea conflagrație a secolului XX. Al Doilea Război Mondial*, reliefează sacrificiile sovieticilor și ale aliaților lor²⁵.

Monografiile glorifică într-o manieră exclusivă lupta armatei române pe Frontul de Vest (sau mai exact, din perspectiva românească, în Europa Centrală) în ultimele luni ale războiului. Alături de Armata Roșie, ea a participat la eliberarea a două viitoare „țări surori”, Ungaria și Cehoslovacia²⁶, dar și a unei mici părți a Austriei. Ion Cupșa, un istoric emblematic al anilor '70, a publicat în anul 1973 o istorie evenimentială a campaniei pe „frontul antihitlerist”²⁷.

Comisia Română de Istorie Militară și Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară sunt principalele instrumente de propagandă ale regimului²⁸. Acestea reprezentau totuși și locuri de întâlnire, deoarece cercetătorii - aleși desigur pe sprânceană - ce aparțineau organismelor amintite participau la conferințe și congrese de istorie militară organizate în lumea întreagă, ocazie unică pentru ei de a-și compara cercetările cu cele ale istoricilor din „Vest”. Toate celelalte structuri deserveau, de asemenea, regimul, cum ar fi Academia de Științe

²¹ *Amintiri* 1969.

²² Bantea 1974; Constantiniu, Ionescu 1984; Olteanu *et alii* 1984.

²³ Ceaușescu *et alii* 1985.

²⁴ Cupșa *et alii* 1976.

²⁵ Roman, Zaharia 1971.

²⁶ Konečný, Mainuș 1969.

²⁷ Cupșa 1973.

²⁸ *România* 1989.

Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, ba chiar și prestigiosul Institut de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași²⁹.

O nouă viziune a Marelui Război în perioada postcomunistă

Revoluția din decembrie 1989 a suscitată dezvoltarea unei noi istoriografii în România, deși în multe privințe, atât în ceea ce privește personalul universitar, cât și a ideilor în sine, schimbările s-au produs lent, menținându-se o anumită continuitate. Este de înțeles astfel, de ce articolele și cărțile apărute de-a lungul anilor ce au urmat căderii dictaturii recuperează în bună măsură tradiția anilor '20 și '30: Marele Război a permis îndeplinirea unui ideal comun al poporului român de pe ambii versanți ai Carpaților și de peste Prut, respectiv, crearea României Mari prin unirea Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei cu Vechiul Regat. Se poate constata începând de acum o convergența între istoricii din interior și cei emigrați, care s-au situat în aceeași optică a istoriografiei românești tradiționale. Este de precizat că toți sau aproape toți recunosc fundamentalul rol jucat în acest proces de construcție de monarhie și de clasa politică din acele timpuri. Un exemplu în acest sens îl reprezintă *România în Marele Război*, publicată la Paris, în 1968, de către Pamfil Șeicaru.

Privat timp de patruzeci de ani de lucrări generale cu caracter non-marxist despre conflict, publicul are acum la dispoziție *Enciclopedia Primului Război Mondial*, apărută în 2000³⁰. În afară de aceasta, sunt publicate multe studii de specialitate. În cartea *România și Antanta*, Dumitru Preda, cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Militară din București, se interesează de locul ocupat de România într-un război de coaliție³¹, iar Raymond Stănescu și Cristian Crăciunoiu analizează rolul marinei în cadrul conflictului³². Aspectele pur strategice și tactice sunt de asemenea discutate³³. Surse variate sunt puse la dispoziția publicului, ca de exemplu documentele Consiliului Național al Unității Române, ale redacției ziarului *La Roumanie* și ale coloniei române din Paris³⁴; arhivele Marelui Cartier General³⁵, documente militare și diplomatice italiene cu privire la România³⁶ sau încă multe ale selecției de documente³⁷.

Reuniunile franco-române, una dintre consecințele importante ale căderii dictaturii comuniste, se concretizează printr-un anumit număr de conferințe comune. Dacă în decembrie 1989 francezii redescopereau România prin intermediul unei largi desfășurări mediatice a revoluției, românii, la rândul lor, au început să-și reconsidere multe din aspectele oculte ale trecutului propriu. În 1997, Dumitru Preda publică o carte bilingvă, *Berthelot și România*, un album de fotografii ale generalului și actorilor francezi, români și ruși din timpul Marelui

²⁹ Buzatu 1988.

³⁰ Ciobanu *et alii* 2000.

³¹ Preda 1998.

³² Stănescu, Crăciunoiu 2000.

³³ Mîndrican 2003.

³⁴ *Românii în Franța* 2009.

³⁵ Ardeleanu *et alii* 1996.

³⁶ Dinu, Bulei 2006.

³⁷ Pavelescu *et alii* 1991; Preda *et alii* 1996.

Război, însoțite de comentarii foarte patriotice, și favorabile în același timp, la adresa activității misiunii franceze.

O mulțime de manifestări comemorative ale aniversării sosirii lui Berthelot au fost organizate în anul 1996. Un simpozion intitulat *Prezența franceză în România în timpul Marelui Război 1914-1918* este organizat în Cluj-Napoca, la 27 și 28 iunie 1996³⁸. O altă întâlnire (*General Berthelot Henri, 80 ani de la Misiunea franceză în România*) are loc la București, pe 15 și 16 octombrie³⁹. În 2008, Ministerul Apărării franceze (ECPA-D) publică *Francezii și români în Marele Război* cu prilejul expoziției despre Misiunea lui Berthelot în sediul Parlamentului din București⁴⁰. Cu toate acestea, activitatea acestei misiuni și personalitatea generalului Berthelot nu sunt percepute în același mod de către toți istoricii. Unii, precum Gheorghe I. Florescu, îi minimalizează importanța (în prefața la ediția poemelor colonelului Dumon, membru al misiunii militare franceze în România în 1916-1918)⁴¹. Este vorba deci, de resurgența unei școli istorice nu atât antifranceze, cât naționaliste.

Cei doi mareașali ai Primului Război Mondial au, de asemenea, biografiile lor, ambele scrise de colonelul Petre Otu⁴². Cercetătorii își manifestă interesul cu precădere asupra complicatei fixări a granițelor României Mari: rolul armatei în unirea Basarabiei și Bucovinei cu România⁴³ sau reintegrarea provinciei maritime Dobrogea, ocupată de bulgari între 1916 și 1919⁴⁴. La rândul său, într-o serie de articole publicate în *Convorbiri literare* între octombrie 1999 și mai 2000, Ioan Țepelea tratează memoria unui „eveniment care a marcat profund viața poporului maghiar”: intrarea armatei române în Budapesta, în august 1919, după victoria sa asupra Armatei Roșii a lui Béla Kun⁴⁵.

Perioada postcomunistă a coincis cu reeditarea amintirilor unor mari personaje ale epocii regale, care desigur au fost scoase din biblioteci în timpul celor patru decenii precedente. Exemple în acest sens sunt cele ale fostului lider conservator, fost prim-ministru al României, ajunsă satelit al Puterilor Centrale în timpul Primului Război Mondial, semnatar al Păcii de la București din mai 1918: Alexandru Marghiloman (1854-1925)⁴⁶; ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu⁴⁷, ale generalului Toma Dumitrescu (*Războiul național, 1916*)⁴⁸, precum și ale generalului Radu R. Rosetti⁴⁹. În 2009, au fost publicate la București, în franceză și română, amintirile inedite ale lui Marcel Fontaine (născut în 1889), fost membru al misiunii Berthelot, ajuns mai târziu director al Centrului Cultural Francez din București, cunoscut mai ales pentru anticomunismul său intransigent⁵⁰.

³⁸ Publicat la Cluj-Napoca în 1997 de George Cipăianu și Vasile Vesa.

³⁹ Publicată în anul următor de Institutul Cultural Francez.

⁴⁰ Messenger 2008.

⁴¹ Dumon 1996, p. IV.

⁴² Otu 2009a; Otu 2009b.

⁴³ Stănescu 1999; Seserman 2004.

⁴⁴ Scurtu 2008.

⁴⁵ Țepelea 1999-2000.

⁴⁶ Marghiloman 1993.

⁴⁷ Mârzescu 2004.

⁴⁸ Dumitrescu 1999.

⁴⁹ Rosetti 1997.

⁵⁰ Fontaine 2009.

De interesul cercetătorilor s-a bucurat și istoria secolului al XIX-lea și a domniei lui Carol I. Războiul ruso-turc din 1877-1878, la care a participat armata română, a devenit războiul de independență. După pace, Congresul de la Berlin a forțat de fapt Poarta să recunoască libertatea românilor. Intens evocată cu prilejul aniversărilor din 1967 și 1977, în spiritul naționalist-comunist obișnuit⁵¹, războiul din 1877 face obiectul unor noi publicații în jurul anului 2007⁵², unele păstrând încă niște tonuri foarte patriotice⁵³. Putem semna, de asemenea, publicarea relatărilor jurnaliștilor americani prezenți în teatrul de operațiuni⁵⁴. În același timp, cu ocazia unei alte aniversări, centenarul mării revolte țărănești din 1907, armata încearcă să-și analizeze cu luciditate rolul în represiunea sângeroasă ce a urmat⁵⁵.

Spre redescoperirea României din timpul celui de-al Doilea Război Mondial

Studiile privind al Doilea Război Mondial, au cunoscut, de asemenea, o mare desfășurare. Unele cărți sunt scrise în prelungirea celor din perioada precedentă, precum cea coordonată de Marin Radu Mocanu, al cărui ton foarte patriotic - așa cum trădează chiar titlul, care evocă pompos „marele sacrificiu” al României - realizează un fel de punte între național-comunismul lui Ceaușescu și naționalismul clasic al multora dintre istoricii perioadei următoare⁵⁶. Ca și înainte de 1989, o parte din lucrări tratează doar operațiunile de după 23 august 1944, alături de Armata Roșie⁵⁷. Tonul este totuși diferit, dar se urmărește mai ales includerea acțiunii trupelor române împotriva celei a Ungariei Horthyste și Germaniei naziste, în cadrul luptei democrațiilor - în rândul cărora România de după revoluție caută să-și găsească locul - împotriva totalitarismului, și nu preamărirea frăției de arme româno-sovietice.

Cu toate acestea, majoritatea publicațiilor abordează acum întreaga perioadă. Istoric însemnat al epocii Ceaușescu, Dinu C. Giurescu și-a revizuit lucrările sale de referință și le-a adaptat tendințelor contemporane: astfel, publicată la zece ani de la revoluție, *România în al Doilea Război Mondial* evocă toate aspectele legate de un conflict foarte complex pentru țară⁵⁸. La fel este și cazul lui Gheorghe Buzatu, care la nouăsprezece ani după un prim studiu bibliografic pe această temă⁵⁹, participă la o lucrare colectivă aflată într-o optică total diferită⁶⁰. Unele dintre aceste publicații sunt editate în limba engleză cu scopul de a lărgi audiența publicului⁶¹.

Comunitatea științifică și cititorii au mai întâi nevoie de sinteze generale, care să le permită descoperirea unor fragmente întregi din istoria conflictului, cum

⁵¹ Oprea 1975.

⁵² Ionescu 2002; Potcoavă 2007.

⁵³ Mocanu 2007; Ucrain, Stoica 2007.

⁵⁴ Vitcu 2005.

⁵⁵ Șperlea *et alii* 2007.

⁵⁶ Mocanu 1994.

⁵⁷ Neamțu *et alii* 2003; Romanescu 2006.

⁵⁸ Giurescu 1999.

⁵⁹ Buzatu, Florescu 1981.

⁶⁰ Buzatu *et alii* 2000.

⁶¹ Țone Filipescu 2006.

ar fi *Dicționarul enciclopedic* al armatei române din perioada 1939-1945, condus de Alesandru Duțu⁶², lucrarea colectivă bilingvă *Armata română în al Doilea Război Mondial*⁶³ sau altele⁶⁴. Mărturiile ale celui de-al Doilea Război Mondial au fost, de asemenea, publicate, fie că e vorba de unul din principalii generali români⁶⁵, fie de un simplu subofițer⁶⁶ sau de un reporter de război⁶⁷, dar și corespondența dintre Antonescu și Hitler⁶⁸.

Istoricii, dar și publicul, trebuie să cunoască detaliile unei istorii ale cărei amintiri sunt păstrate în secret de toate familiile: participarea armatei române la război în Est. Scriind în numele lui Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, cercetător al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” din București, adevărat poliglot, citea și vorbea limba rusă, ceea ce i-a permis consultarea arhivelor de la Moscova. Eliberat în cele din urmă, la vârsta de cincizeci și șase de ani, de constrângerea marxistă căreia nu i s-a supus niciodată în forul său interior, el publică la doar câțiva ani după revoluție mai multe cărți magistrale pe această temă. Din 1991 acesta a studiat nodul esențial al destinului României: pactul sovieto-nazist din 23 august 1939⁶⁹, prin care Hitler îi îngăduie lui Stalin să anexeze Basarabia⁷⁰. Dorința de a recupera această provincie - în interiorul căreia Armata Roșie și NKVD-ul făceau teroarea să domnească - îl determină pe Antonescu să participe, pe 22 iunie 1941, la Operațiunea „Barbarossa”. Anul 1941 a fost de asemenea marcat de teribilele pogromuri de la București, dar mai ales de cel din Iași. Genocidul evreilor din România a făcut obiectul mai multor studii⁷¹, iar mărturiile supraviețuitorilor au fost publicate⁷².

După recuperarea teritoriului național - obiectivele de război ale României fiind realizate - se pune problema continuării luptei. Să se fi trecut Nistrul, așa cum a decis în cele din urmă Antonescu, invocând prezența minorităților române din Ucraina, cu precădere în regiunea Odessa⁷³? Coloneii Petre Otu și Mihail Vasile-Ozunu au cercetat participarea trupelor române la bătălia pentru Stalingrad, care a avut deseori parte de un ecou negativ în istoriografia germană și sovietică⁷⁴. O lucrare colectivă prezintă frontul nord-pontic de la începutul campaniei (1941-1942)⁷⁵. Alți cercetători au studiat acest război pe frontul rusesc, cum ar fi colonelul Petrescu, care este preocupat în teza sa de doctorat de operațiunile principale ale conflictului⁷⁶.

⁶² Duțu *et alii* 1999a.

⁶³ Rotaru *et alii* 1995.

⁶⁴ Nistor 1996; Romalo 2001; Retegan, Duțu 2004.

⁶⁵ Pantazi 1999.

⁶⁶ Ionescu 2005.

⁶⁷ Căuș 1994.

⁶⁸ *Corespondență 1940-1944*.

⁶⁹ Constantiniu 1991.

⁷⁰ Dobrinescu, Constantin 1995.

⁷¹ *Violență și teroare* 2006; Palty 2006.

⁷² Zăicescu 2007.

⁷³ Constantiniu, Schipor 1995.

⁷⁴ Otu, Vasile-Ozunu 1999.

⁷⁵ Duțu *et alii* 1999b.

⁷⁶ Petrescu 2003.

Spre deosebire de studiile laudative de dinainte de 1989, rolul Partidului Comunist Român în război este, de asemenea, reexaminat⁷⁷. Subiecte care erau de neimaginat a fi abordate sub Ceaușescu, precum raporturile dintre Garda de Fier și lumea militară⁷⁸ sau participarea acelorași legionari la apărarea disperată a Axei agonizante (sub comanda guvernului român pronazist în exil la Viena, după 23 august 1944) fac astăzi obiectul unor publicații⁷⁹. Au fost editate, de asemenea, testamentele politice ale lui Ion Moța și Vasile Marin, doi reprezentanți ai Gărzii de Fier, morți în Spania, de partea lui Franco, în 1937⁸⁰. Participarea României la Războiul Civil din Spania - atât în Brigăzile Internaționale, cât și de partea armatei naționale - a fost, de asemenea, abordată în două teze de doctorat, precum și într-o monografie⁸¹.

O primă privire asupra celor mai recente perioade

Relația dintre armată și comunism în perioada totalitară a pricinuit apariția mai multor cărți, tratând cu precădere anii de tranziție de la monarhie la epoca socialistă⁸², privind instaurarea regimului și sovietizarea forțelor armate⁸³. Rolul armatei în revoluția din 1989 a fost subiectul unui studiu apărut la mai puțin de cinci ani de la evenimente⁸⁴. Sângeroasele tulburări din Transnistria din 1992, când s-au înfruntat rușii și românii din fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, au cauzat, de asemenea, o literatură imediată⁸⁵. Astăzi, cercetătorii militari români sunt fericiți să poată compara experiența Războiului Rece cu cea a colegilor lor din „Vest”, cum a fost și ocazia conferinței *De ambele părți ale Cortinei de Fier*, organizată la București, în mai 2000⁸⁶.

Istoricii abordează noi subiecte în tradiția occidentală a istoriei sociologice⁸⁷ sau chiar socio-culturale: relațiile dintre instituție și presă⁸⁸, Biserica⁸⁹, politica sa de relații publice⁹⁰, contribuția armatei la patrimoniul - în special cel arhitectural - al țării⁹¹. În această direcție, Petre Otu este autorul unei interesante monografii despre o clădire monumentală situată în centrul Bucureștiului, încărcată de istorie, Cercul Militar⁹². Sunt realizate studii și despre traumele de război, precum cele cauzate de luptele din timpul Revoluției din 1989⁹³.

⁷⁷ *Partidul comunist 1939-1944*.

⁷⁸ Beldiman, Honciuc 2007.

⁷⁹ Caballero Jurado, Landwehr 2008.

⁸⁰ *Dosar istoric* 2002; Crișan 2006.

⁸¹ Rusnac 2001; Ștefănescu 2002; Pașcalău 2010.

⁸² Duțu 2003.

⁸³ Chiriac 2001; Șperlea 2009; Marin 2004.

⁸⁴ Codrescu *et alii* 1994.

⁸⁵ Bârsan 1993; Bruchis, Rotaru 1997.

⁸⁶ Otu *et alii* 2001.

⁸⁷ Rotaru 2007.

⁸⁸ Hențea 2000.

⁸⁹ Ilinca *et alii* 2006.

⁹⁰ Jugănar 2008.

⁹¹ Olteanu, Berbec 2010.

⁹² Otu 2004.

⁹³ Neagu-Sadoveanu 2008.

Atunci când aceste cercetări fac obiectul unor traduceri, ele sunt aproape exclusiv în limba engleză. Dacă imediat după revoluție, cultura franceză s-a mai făcut ușor remarcată, acum ea se stinge încet dar sigur în România. La începutul anilor '90 americanii întreprind o operațiune de mare anvergură prin înființarea la Iași a Centrului de Studii Românești, condus de Kurt W. Treptow. Beneficiind de fonduri substanțiale, această structură organizează conferințe⁹⁴ și publică numeroase studii în limba engleză. Activitățile sale sunt, însă, afectate de condamnarea lui Treptow, în decembrie 2002, într-un caz de pedofilie.

Controversele care au precedat (și au urmat) aderării României la NATO au determinat, de asemenea, o literatură vastă⁹⁵, plecând de la propaganda americană nedisimulată⁹⁶ și până la pamfletele ce s-au opus cu violență integrării țării în structurile Alianței Nord-Atlantice. Un studiu se preocupă în mod deosebit de locul României în politica balcanică a NATO și, printre altele, de rolul său în timpul războiului din Kosovo și al bombardamentelor asupra Belgradului (1999)⁹⁷. După 2004 au fost publicate mai multe cărți cu caracter tehnic⁹⁸, cu precădere de Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, care aparține de Ministerului Apărării Naționale. Odată cu intrarea sa în Uniunea Europeană, România trebuie să-și pună problema interacțiunii dintre angajamentele sale continentale și cele atlantice, căreia Teodora Stănescu-Stanciu îi dedică un studiu publicat de Fundația „România de Mâine”⁹⁹.

Ca membră a NATO, România se confruntă cu noi probleme de apărare și de poziționare, pe care analiștii desigur le abordează. Este vorba de cea a „terorismului”¹⁰⁰ care capătă importanță după atacurile de la 11 septembrie 2001, precum și după intervenția NATO în Afganistan, unde sunt trimiși și soldați români. Această chestiune este evocată în mai multe lucrări care conțin atât relatarea scrisă „la cald”, a unui corespondent de război¹⁰¹, cât și studii analitice de specialitate¹⁰². Asemeni unei reveniri ciclice a istoriei, o teză a fost dedicată unui alt război din Afganistan, cel dus de către sovietici din 1979 și până în 1989, bazându-se pe experiența soldaților sovietici din Republica Moldova¹⁰³. Armata română a mai participat la războiul din Irak. Unul dintre actorii principali ai acestei campanii, generalul Visarion Neagoe, și-a lăsat deja mărturia¹⁰⁴, la fel ca și jurnalistul Adelin Petrișor¹⁰⁵. După căderea blocului comunist, România participă și la misiuni de menținere a păcii¹⁰⁶.

⁹⁴ Treptow 1996; Treptow 1999.

⁹⁵ Rauschi 2005.

⁹⁶ Watts 2002.

⁹⁷ Zodian, Zodian 2006.

⁹⁸ *Implicațiile integrării* 2004; *Participarea armatei* 2006; Atanasiu *et alii* 2006.

⁹⁹ Stănescu-Stanciu 2006.

¹⁰⁰ Văduva 2005. Vezi și seria de articole ale lui George Cristian Maior, *Irak, Afganistan și terorismul global, sensul noilor războaie ale secolului al XXI-lea*, în *Cultura*, din vara anului 2006.

¹⁰¹ Dobrițoiu 2002.

¹⁰² Ionescu 2008; Frunzeti *et alii* 2007.

¹⁰³ Xenofontov 2006.

¹⁰⁴ Neagoe 2008; Neagoe 2009.

¹⁰⁵ Petrișor 2007.

¹⁰⁶ Hențea, Sfinteș 1998; Hențea 2004.

Concluzii

Istoriografia militară română a suferit o profundă cezură: anii 1989 și 1990 au fost martori ai revoluției și ai venirii la putere a „postcomuniștilor”. Fiind apanaj al fratelui dictatorului, a generalului Ilie Ceaușescu, istoria militară, ca și alte discipline, a fost în anii '60, '70 și '80 prezentată conform tematicilor marxiste redundante. Se pune astfel accentul pe „participarea întregului popor” în momentele importante ale istoriei, în timp ce rolul elitelor și al aliaților străini era diminuat. Unele episoade au fost complet tănuite, în timp ce altele (participarea unor români la războiul civil din Spania în rândul Brigăzilor Internaționale) au fost pe deplin supraevaluate. Istoriografia epocii prefera marile monografii epice.

După 1989 subiecte „tabu”, cum ar fi istoria celor două războaie mondiale, au cunoscut o mare popularitate, care nu s-a dezmințit nici până astăzi. Profitând în același timp de cunoștințele lor de limba franceză, germană și engleză pentru a studia minuțios arhivele occidentale, cercetătorii români s-au dovedit capabili să profite, de asemenea, de oportunitățile ivite - mai ales în timpul lui Elțin - pentru a avea acces la documentele sovietice.

În ciuda diferențelor de stil și vocabular, multe cadre didactice universitare și militare românești continuă să fie ghidate de aceeași abordare: o anumită preconcepție naționalistă asemănătoare unui reflex moștenit din trecut, de care cu greu se pot debarasa. A apărut, totuși, o nouă generație de istorici care tratează teme noi, cum ar fi sociologia armatelor, sau mai tradiționale, dar într-o nouă optică și cu un ton diferit¹⁰⁷.

Traducere de Ionela MOSCOVICI

Romanian Military Historiography (1967-2009)

(Abstract)

This article proposes a diachronic approach to military history in Romanian historiography in the period 1967-2009. Besides the pursuit of certain thematic and methodological constants, another point of focus is the metamorphosis of the official discourse about the country's military past. The conclusion of the paper is that despite differences in style and vocabulary, many academics and Romanian military officials continue to be guided by the same approach: a certain nationalist preconception, an inherited reflex difficult to discard. There is, however, a new generation of historians dealing with new subjects such as the sociology of armies, as well as more traditional topics but from a different perspective and with a different tone.

Abrevieri bibliografice

Amintiri 1969

- *Românii în rezistența franceză în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Amintiri*, București, 1969.

¹⁰⁷ Aduc mulțumiri Cristinei Dagalita, doctorandă a Universității din Strasbourg, pentru lectura acestui articol.

Jean-Noël Grandhomme

- Ardeleanu *et alii* 1996 - Eftimie Ardeleanu, Alexandru Oșca, Cezar Mățâ, *Marele Cartier General al Armatei române. Documente 1916-1920*, București, 1996.
- Atanasiu *et alii* 2006 - Teodor Atanasiu, Șerban Floarea, Constantin Zamfir, *România - NATO. Tratatе fundamentale: Texte, note, comentarii și legislație națională incidentă*, București, 2006.
- Bantea 1974 - Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de Sud”*, București, 1974.
- Bârsan 1993 - Victor Bârsan, *Masacrul inocenților. Războiul din Moldova, 1 martie - 29 iulie 1992*, București, 1993.
- Beldiman, Honciuc 2007 - Corneliu Beldiman, Dana Honciuc, *Ostaș credincios Țării și Regelui. Aspecte ale relațiilor dintre Armată și Mișcarea Legionară în perioada 1927-1947*, București, 2007.
- Bruchis, Rotaru 1997 - Michael Bruchis, Florin Rotaru, *Republica Moldova: de la destrămarea imperiului sovietic la restaurarea imperiului rus*, București, 1997.
- Buzatu 1988 - Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*, București, 1988.
- Buzatu *et alii* 2000 - Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *România și al Doilea Război Mondial*, Focșani, 2000.
- Buzatu, Florescu 1981 - Gheorghe Buzatu, Gheorghe I. Florescu, *Al Doilea Război Mondial și România. O bibliografie*, Iași, 1981.
- Caballero Jurado, Landwehr 2008 - Carlos Caballero Jurado, Richard Landwehr, *Armata națională a Guvernului de la Viena*, Bacău, 2008.
- Căuș 1994 - Bogdan Căuș (pseud. Arșac Bogosian), *Pe patul armeei. Din jurnalul unui reporter de război*, București, 1994.
- Căzănișteanu *et alii* 1977 - Constantin Căzănișteanu, Vasile Alexandrescu, Aurelian Mirița, Dorina Rusu, Dumitru Dobre, *Mărăști, Mărăești, Oituz. Documente militare*, București, 1977.
- Ceaușescu 1980 - Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români. Din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, București, 1980 (există și versiuni în limbile engleză și franceză).
- Ceaușescu 1983 - Ilie Ceaușescu (coord.), *File din istoria militară a poporului român. Studii*, București, 1983.
- Ceaușescu 1988a - Ilie Ceaușescu, *1918, triumful marelui ideal. Făurirea statului național unitar român*, București, 1988 (există și versiunea în limba engleză).
- Ceaușescu 1988b - Ilie Ceaușescu (coord.), *Istoria militară a poporului român, vol. 5/Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii Primului Război Mondial*, București, 1988.
- Ceaușescu 1989 - Ilie Ceaușescu (coord.), *Istoria militară a poporului român, vol. 6/Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, București, 1989.
- Ceaușescu *et alii* 1982 - Ilie Ceaușescu, Ion Coman, Constantin Olteanu, Emil Burbulea, Mihai Arsintescu, *Apărarea națională în concepția Partidului Comunist Român*, București, 1982.
- Ceaușescu *et alii* 1985 - Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *23 août 1944, 200 jours enlevés à la guerre*, București, 1985 (există și versiunea în limba engleză).
- Chiriac 2001 - Dănuț Mircea Chiriac, *Armata română în perioada 1944-1948*, București, 2001.
- Cinquini 1996 - Philippe Cinquini, *La Dacie dans la revue d'archéologie et d'histoire ancienne „Dacia”*, Strasbourg II, 1996.
- Ciobanu *et alii* 2000 - Nicolae Ciobanu, Vladimir Zodian, Dorin Mara, *Enciclopedia Primului Război Mondial*, București, 2000.
- Codrescu *et alii* 1994 - Costache Codrescu, Mircea Seteanu, Radu Olaru, *Armata română în Revoluția din decembrie 1989, studiu documentar-preliminar*, București, 1994.

- Constantinescu 1970 - Miron Constantinescu, *Histoire de la Roumanie des origines à nos jours*, Bucarest-Roanne, 1970.
- Constantiniu 1991 - Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991.
- Constantiniu, Ionescu 1984 - Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice*, București, 1984.
- Constantiniu, Schipor 1995 - Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului, 1941. O decizie controversată*, București, 1995.
- Copoiu et alii 1973 - Nicolae Copoiu, Gheorghe Unc, Gheorghe Zaharia, *Rezistența europeană în anii celui de-al Doilea Război Mondial 1938-1945*, București, 1973.
- Correspondență 1940-1944* - Antonescu - Hitler. *Correspondență și întâlniri inedite, 1940-1944*, București, 1991.
- Crișan 2006 - Radu M. Crișan, *Moța și Marin, testamentele lor politice*, București, 2006.
- Cupșa 1967 - Ion Cupșa, *Mărăști, Mărășești, Oituz*, București, 1967.
- Cupșa 1973 - Ion Cupșa, *Armata Română pe frontul antihitlerist. Studiu operativ-tactic*, București, 1973.
- Cupșa et alii 1976 - Ion Cupșa, Alexandru Șiperco, Alexandru Vianu, Gheorghe Zaharia, *Memorial de război*, București, 1976.
- Daia 1981 - Alexandru Daia, *Eroi la 16 ani. Însemnările unui fost cercetaș. Jurnal de război 1916-1918*, București, 1981.
- Delavrancea 1972 - Barbu Delavrancea, *Jurnal de război*, București, 1972.
- Dinu, Bulei 2006 - Rudolf Dinu, Ion Bulei, *La Romania nella Grande Guerra: documenti militari e diplomatici italiani: 1914-1918*, București, 2006.
- Dobrinescu, Constantin 1995 - Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial, 1939-1947*, Iași, 1995.
- Dobrițoiu 2002 - Radu-Costin Dobrițoiu, *Afganistan, un pământ uitat de timp - corespondențe de război*, București, 2002.
- Documente 1983* - *Documente din arhivele franceze referitoare la Primul Război Mondial. Repertoriu*, București, 1983.
- Dolghin 1987 - Nicolae Dolghin, *Război și stări conflictuale*, București, 1987.
- Dosar istoric 2002* - *Dosar istoric Moța-Marin*, Sibiu, 2002.
- Dumitrescu 1999 - Toma Dumitrescu, *Războiul național (1916)*, București, 1999.
- Dumon 1996 - George Dumon, *En Roumanie. Quelques vers*, Iași, 1996.
- Duțu 2003 - Alesandru Duțu, *Sub povara armistițiului. Armata română în perioada 1944-1947*, București, 2003.
- Duțu et alii 1999a - Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în al Doilea Război Mondial, 1941-1945. Dicționar enciclopedic*, București, 1999.
- Duțu et alii 1999b - Alesandru Duțu, Petre Otu, Ștefan Balasan, Ilie Culișniuc-Olaru, *Pe țărmul nord pontic (17 iulie 1941-4 iulie 1942)*, București, 1999.
- Fătu, Mușat 1986 - Mihai Fătu, Mircea Mușat, *Horhyst-Fascist Terror in Northwestern Transilvania, September 1940-October 1944*, București, 1986.
- Fontaine 2009 - Marcel Fontaine, *Journal de guerre, mission en Roumanie: novembre 1916-avril 1918/Jurnal de război, misiune în România: noiembrie 1916-aprilie 1918*, București, 2009.
- Frunzeti et alii 2007 - Teodor Frunzeti, Paul Dănuș Duță, Ion Panait, *Operații NATO. Studiu de caz: Afganistan*, Sibiu, 2007.
- Giurescu 1981 - Dinu C. Giurescu, *Histoire illustrée des Roumains*, București, 1981.
- Giurescu 1999 - Dinu C. Giurescu, *România în al Doilea Război Mondial 1939-1945*, București, 1999.
- Hențea 2000 - Călin Hențea, *150 de ani de război mediativ. Armata și presa în timp de război*, București, 2000.

- Hențea 2004 - Călin Hențea, *Armata română în misiuni internaționale (1991-2003) organizare, echipament, armament, drapele, decorații, însemne*, București, 2004.
- Hențea, Sfînteș 1998 - Călin Hențea, Laurențiu Sfînteș, *Armata română în misiuni de pace, 1991-1998*, București, 1998.
- Ilinca et alii 2006 - Ion Ilinca, Ion Ioniță, Dan Ionescu, *Biserica și Armata/The Church and the Armed Forces*, București, 2006.
- Implicațiile integrării 2004 - *Implicațiile integrării României în structurile europene și euroatlantice asupra sistemului militar național*, București, 2004.
- Ionescu 2002 - Adrian-Silvan Ionescu, *Penel și sabie. Artiști documentariști și corespondenți de front în Războiul de Independență 1877-1878*, București, 2002.
- Ionescu 2005 - Evsevie Ionescu, *Însemnări din război. Jurnalul unui sergent (22 iunie 1941-3 ianuarie 1944)*, București, 2005.
- Ionescu 2008 - Iuliana Ionescu, *Procesul de reconstrucție post-conflict. Studiu de caz - Afganistan*, București, 2008.
- Jugănaru 2008 - Anne Jugănaru, *Relațiile publice în Armata României post Război Rece (1990-2004)*, București, 2008.
- Konečný, Mainuš 1969 - Zdeněk Konečný, František Mainuš, *Prietenia cecoslovaco-română. File din cronică de război*, București, 1969.
- Loghin 1984 - Leonida Loghin, *Al Doilea Război Mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice - cronologie*, București, 1984.
- Marghiloman 1993 - Alexandru Marghiloman, *Note politice*, București, 1993.
- Marin 2004 - Sergiu Marin, *Armata română sub regimul ocupației sovietice (1944-1958)*, teză de doctorat, Universitatea din Craiova, 2004.
- Mârzescu 2004 - Gheorghe Gh. Mârzescu, *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, București, 2004.
- Messenger 2008 - Jean-Luc Messenger (coord.), *Francezii și Români în Marele război*, Ivry, 2008.
- Mîndrican 2003 - Ion Mîndrican, *Manevra de forțe și mijloace efectuată de armata română în războiul de întregire a României (1916-1919)*, București, 2003.
- Mocanu 1994 - Marin Radu Mocanu (coord.), *România, marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*, vol. I, București, 1994.
- Mocanu 2007 - Vasile Mocanu, *Botezul de foc al tinerei armate române (pagini de eroism din Războiul pentru Independență 1877-1878)*, București, 2007.
- Moșoiu 1987 - Traian Moșoiu, *Memorial de război, august-octombrie 1916*, cuvânt înainte de Vasile Netea, Cluj-Napoca, 1987.
- Munteanu 1997 - Cassian R. Munteanu, *Bătălia de la Mărășești. Proză, versuri și articole*, Timișoara, 1977.
- Neagoe 2008 - Visarion Neagoe, *Irak - calvarul păcii (iunie-decembrie 2007)*, București, 2008.
- Neagoe 2009 - Visarion Neagoe, *185 de zile în Irak. Jurnal de front, iunie-decembrie 2007*, București, 2009.
- Neagu-Sadoveanu 2008 - Sebastian Neagu-Sadoveanu, *Armata română și șocul psihic al evenimentelor din decembrie 1989*, București, 2008.
- Neamțu et alii 2003 - Gelu Neamțu, Gheorghe Neamțu, Ananie Fărcaș, *Fapte de arme în marșul spre vest. România în al Doilea Război Mondial, pe bază de documente inedite*, Cluj-Napoca, 2003.
- Nistor 1996 - Ioan Silviu Nistor, *România în al Doilea Război Mondial. Clarificări în lumina adevărului istoric*, Cluj-Napoca, 1996.
- Olteanu et alii 1984 - Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Florian Tucă, *Armata română în revoluția din August 1944*, București, 1984.
- Olteanu, Berbec 2010 - Marius Olteanu, Nicolae Berbec, *Armata română și patrimoniul național*, București, 2010.

- Oprea 1975 - Giovana Oprea, *Efortul economic, uman, financiar și sanitar al României în timpul Războiului de Independență (1877-1878)*. Bibliografie nepublicată, București, 1975.
- Otu 2004 - Petre Otu, *Cercul Militar Național, istoria unui palat*, București, 2004.
- Otu 2009a - Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, București, 2009.
- Otu 2009b - Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan, vocația datoriei*, București, 2009.
- Otu et alii 2001 - Petre Otu, Gheorghe Vartic, Mihai Macuc, *Acta of the International Conference On Both Sides of the Iron Curtain. 1945-1989, Bucharest, May 9-10, 2000*, Bucharest, 2001.
- Otu, Vasile-Ozunu 1999 - Petre Otu, Mihail Vasile-Ozunu, *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stalingrad*, București, 1999.
- Palty 2006 - Sonia Palty, *Evrei, treceți Nistrul!*, Cluj-Napoca, 2006.
- Pantazi 1999 - Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, București, 1999.
- Participarea armatei 2006* - *Participarea armatei României la apărarea colectivă sub conducerea NATO și la P.E.S.A. Seminar internațional, 25-26 Mai 2006 - București*, București, 2006.
- Partidul comunist 1939-1944* - *Partidul Comunist din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial 1939-1944*, București, 2003.
- Pașcalău 2010 - Gheorghe Pașcalău, *România - Spania și Războiul civil spaniol*, București, 2010.
- Pavelescu et alii 1991 - Ion Pavelescu, Adrian Pandeia, Eftimie Ardeleanu, *Dosare ale participării României la Primul Război Mondial. Proba focului: ultima treaptă spre Marea Unire*, București, 1991.
- Petrescu 2003 - Ion Petrescu, *Principalele acțiuni militare desfășurate de armata română pe frontul de Est (22 iunie 1941 - 23 august 1944). Caracteristici și învățăminte de ordin militar*, teză de doctorat, Universitatea București, 2003.
- Petrișor 2007 - Adelin Petrișor, *Correspondent de război: Irak, Israel, Palestina, Guantánamo-Cuba*, București, 2007.
- Popa 1979 - Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial, 1914-1918*, București, 1979.
- Potcoavă 2007 - Andrei Potcoavă, *Războiul pentru Independență, 1877-1878*, Craiova, 2007.
- Preda 1998 - Dumitru Preda, *România și Antanta: avatururile unei mici puteri într-un război de coaliție: 1916-1917*, Iași, 1998.
- Preda et alii 1996 - Dumitru Preda, Ștefan Pâslaru, Maria Georgescu, Marin C. Stănescu, *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, București, 1996.
- Protopopescu 1973 - George A. Protopopescu, *Arta militară românească în Primul Război Mondial (1916-1917)*, Cluj, 1973.
- Rauschi 2005 - Mihaela Rauschi, *România în NATO*, Iași, 2005.
- Răcilă 1981 - Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial 1916-1918*, București, 1981.
- Răduică 1967 - Nicolae Răduică, *Mărăști, Mărășești și Oituz în literatură. 50 de ani de la luptele eroice de la Mărăști, Mărășești și Oituz (1917-1967)*, București, 1967.
- Retegan, Duțu 2004 - Mihai Retegan, Alesandru Duțu, *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I-III, București, 2004.
- Romalo 2001 - Mihnea Romalo, *România în al Doilea Război Mondial 1941-1945*, București, 2001.
- Roman, Zaharia 1971 - Valter Roman, Gheorghe Zaharia (coord.), *Marea conflagrație a secolului XX. Al Doilea Război Mondial*, București, 1971.
- Romanescu 2006 - Gheorghe Romanescu, *Românii în Operația Budapesta - 29 octombrie 1944 - 15 ianuarie 1945*, București, 2006.

- România 1989 - *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I-III, București, 1989.
- Românii în Franța 2009 - *Românii în Franța în anii 1916-1919*, vol. I-II, *Documente externe din fondurile arhivistice ale Consiliului Național al Unității Române*, Redacției ziarului *La Roumanie și Coloniei române de la Paris*, f.l., 2009.
- Rosetti 1997 - Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, București, 1997.
- Rotaru 2007 - Nicolae Rotaru, *Army Sociology. Repere psibiosociologice ale organizației de tip ierarhic*, București, 2007.
- Rotaru et alii 1995 - Jipa Rotaru, Carol König, Alesandru Duțu (coord.), *Armata română în al Doilea Război Mondial/Romanian Army in World War II*, București, 1995.
- Rudeanu 1989 - Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace și război*, București, 1989.
- Rusnac 2001 - Mircea Rusnac, *Războiul civil din Spania (1936-1939). Atitudinea oficială și oficioasă a României*, teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2001.
- Scurtu 2008 - Costin Scurtu, *Armata terestră română din Dobrogea, de la revenirea Dobrogei la România Mare*, Constanța, 2008.
- Seserman 2004 - Dumitru Seserman, *A acțiunile armatei române în spațiul dintre Carpații Orientali și Nistru (1917-1920)*, București, 2004.
- Stănescu 1999 - Marin C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1919*, Constanța, 1999.
- Stănescu, Crăciunoiu 2000 - Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *Marina Română în Primul Război Mondial*, București, 2000.
- Stănescu-Stanciu 2006 - Teodora Stănescu-Stanciu, *Integrarea europeană și euroatlantică a României*, București, 2006.
- Șperlea 2009 - Florin Șperlea, *From the Royal Armed Forces to the Popular Armed Forces: Sovietization of the Romanian Military (1948-1955)*, Boulder, 2009.
- Șperlea et alii 2007 - Florin Șperlea, Lucian Drăghici, Manuel Stănescu, *Armata română și războiul din 1907*, București, 2007.
- Ștefănescu 2002 - Marian Ștefănescu, *Poziția României față de războiul civil din Spania. Studiu de caz*, teză de doctorat, Universitatea București, 2002.
- Treptow 1996 - Kurt W. Treptow, *Romania and World War II/România și cel de-al Doilea Război Mondial. Papers Presented at the International Conference Held in Iași, Romania, 25-26 May 1995*, Iași-Portland, 1996.
- Treptow 1999 - Kurt W. Treptow, *Romania during the World War I Era/România în epoca Primului Război Mondial. Papers Presented at the Fourth International Conference of the Center for Romanian Studies*, June, 1998, Iași-Portland, 1999.
- Țepelea 1999-2000 - Ioan Țepelea, *80 de ani de la un eveniment care a marcat profund viața poporului ungar. Armata română la Budapesta*, în *Convorbiri literare*, octombrie 1999-mai 2000.
- Țone Filipescu 2006 - Mihai Țone Filipescu, *Reluctant Axis: The Romanian Army in Russia, 1941-1945*, f.l., 2006.
- Ucrain, Stoica 2007 - Constantin Ucrain, Petre Stoica, *Slavă eroilor patriei, 1877-1878, 1916-1918, 1941-1945*, București, 2007.
- Văduva 2005 - Gheorghe Văduva, *Terorismul contemporan - factor de risc la adresa securității și apărării naționale, în condițiile statutului de membru NATO*, București, 2005.
- Violență și teroare 2006 - *Violență și teroare în istoria recentă a României - 65 de ani de la pogromul de la București. Conferință Internațională, 2006 - București*, București, 2006.
- Vitcu 2005 - Dumitru Vitcu, *Lumea românească și Balcanii în reportajele corespondenților americani de război (1877-1878)*, Iași, 2005.
- Watts 2002 - Larry L. Watts, *Romanian Military Reform and NATO Integration*, Iași, 2002.

- Xenofontov 2006 - Ion Xenofontov, *Războiul din Afganistan (1979-1989) în memoria participanților din Republica Moldova, realitatea istorică și imaginarul social*, teză de doctorat, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, 2006.
- Zăicescu 2007 - Leonard Zăicescu, *Cu trenul expres spre moarte. Din mărturiile unui supraviețuitor*, București, 2007.
- Zodian, Zodian 2006 - Vladimir Zodian, Mihai V. Zodian, *NATO, Balcanii și România, 1990-2005*, București, 2006.

Cuvinte-cheie: istoria istoriografiei, armata română, comunism, postcomunism, propagandă.

Keywords: history of historiography, the Romanian army, communism, post-Communism propaganda.

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
AAust	- Archaeologia Austriaca, Beiträge zur Paläanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien.
AB	- Altarul Banatului. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului. Timișoara.
ActaArchCarp	- Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ActaPal	- Acta Paleobotanica. Polish Academy of Sciences. Krakow.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AIIC(N)	- Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”. Cluj-Napoca.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJA	- American Journal of Archaeology. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
Almanahul graficeii române	- Almanahul graficeii române. Craiova.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
AnthAnzeiger	- Anthropologischen Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology.
Antiquity	- Antiquity. A Quarterly Review of World Archaeology. York.
AnUB-LLS	- Analele Universității din București - Limba și literatura străină. Universitatea din București.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).

AP	- Annales de Paléontologie. L'Association paléontologique française.
APR	- Acta Palaeontologica Romaniae. Romanian Society of Paleontologists. Bucharest.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
Archaeometry	- Archaeometry. Research Laboratory for Archaeology & the History of Art. Oxford.
ArchMühely	- Archeometriai Mühely. Budapest.
Arheologia	- Arheologia. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
ArkhSb	- Arkheologičeskij sbornik. Muzey Ermitazh. Moskva.
AS	- American Studies. Mid-America American Studies Association. Cambridge (USA).
ASS	- Asian Social Science. Canadian Center of Science and Education. Toronto.
ASUAIC-L	- Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Lingvistică. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
AT	- Ars Transilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUASH	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUASP	- Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUCSI	- Analele Universității din Craiova. Seria Istorie. Universitatea din Craiova.
Australiada	- Australiada: A Russian Chronicle. New South Wales. Woy Woy (Australia).
AUVT	- Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Section d'Archéologie et d'Histoire. Universitatea Valahia din Târgoviște.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BA	- Biblioteca de arheologie. București.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
Balcanica	- Balcanica. Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques. Belgrad.
BAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. American Museum of Natural History. New York.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.

BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
BF	- Bosporskij fenomen. Gosudarstvennyj Ermitazh Sankt-Peterburg.
BGSG	- Bulletin of the Geological Society of Greece. Geological Society of Greece. Patras.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara.
BI	- Bosporskie issledovanija. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija, Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
BMAntiq	- Bibliotheca Memoriae Antiquitatis. Piatra Neamț.
BMN	- Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BospCht	- Bosporskie chtenija. Bospor Kimmerijskij i varvarskij mir v period antichnosti i srednevekov'ja. Militaria. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija. Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
Das Börsenblatt	- Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel-Frankfurter Ausgabe. Börsenverein des Deutschen Buchhandels. Frankfurt pe Main.
Br J Ind Med	- British Journal of Industrial Medicine. London.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
București	- București. Materiale de istorie și muzeografie. București.
Bucureștii vechi	- Bucureștii vechi. Buletinul Societății Istorico-Arheologice. București.
BUS	- Birka Untersuchungen und Studien. Stockholm.
CA	- Current Anthropology. University of Chicago.
Caietele ASER	- Caietele ASER. Asociația de Științe Etnologice din România. București.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Julian Antonescu” Bacău.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCJ	- Chemistry Central Journal. London.
Cele Trei Crișuri	- Cele Trei Crișuri. Oradea.
Cetatea Bihariei	- Cetatea Bihariei. Institutul de Istorie și Teorie Militară din București, Secția Teritorială Oradea.
CIRIR	- Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Iași.
CL	- Cercetări literare. Universitatea București.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, seria nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.
ComȘtMediaș	- Comunicări Științifice. Mediaș.
ConspNum	- Conspicte numismatice. Chișinău.

Conviețuirea-Együttélés	- Conviețuirea-Együttélés. Catedra de limbă și literatura română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula”, Szeged.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CPF	- Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
CRP	- Comptes Rendus Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences France.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolice din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
Dări de seamă	- Dări de seamă ale ședințelor. Paleontologie. Institutul Geologic al României. București.
DB	- Drevnosti Bospora. Rossiyskaya Akademiya Nauk. Moskva.
De Antiquitate	- De Antiquitate. Asociația Virtus Antiqua. Cluj-Napoca.
DFS	- Deutsche Forschung im Südosten. Sibiu.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drevnosti Altaja	- Drevnosti Altaja. Gorno-Altajskij gosudarstvennyj universitet. Gorno-Altajsk (Respublika Altaj).
EHQ	- European History Quarterly. Sage Publications. New York.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca.
EVNE	- Etnokul'turnoe vzaimodeystvie narodov Evrazii. Institut Arheologii i Etnografii Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii Nauk. Novosibirsk.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FU	- Finno-Ugrika. Institut Istории imeni Sh. Mardzhani. Akademiya Nauk Tatarstana. Kasan'.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geo-Eco-Marina	- Geo-Eco-Marina. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină. București.
Glasnik	- Glasnik Srpskog arheološkog društva. Journal of the Serbian Archaeological Society. Beograd.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
GR	- Gondwana Research. International Association for Gondwana Research, Journal Center, China University of Geosciences. Beijing.
HistArchaeol	- Historical Archaeology. Society for Historical Archaeology.
HistMet	- Historical Metallurgy, The Historical Metallurgy Society.

- HJ** - The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
- HSCE** - History & Society in Central Europe. István Hajnal Society of Historians. Medium Ævum Quotidianum Society. Budapest. Krems.
- IJAM** - International Journal of Arts Management. École des Hautes Études Commerciales (HEC) in Montreal.
- IJO** - International Journal of Osteoarchaeology. United States.
- IPH** - Inventaria Præhistorica Hungarie. Budapest.
- Istros** - Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JACerS** - Journal of the American Ceramic Society. The American Ceramic Society, Ohio.
- JAS** - Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
- JFA** - Journal of Field Archaeology. Boston University.
- JLS** - Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JMH** - Journal of Modern History. University of Chicago.
- JOB** - Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik. Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien.
- JPSP** - Journal of Personality and Social Psychology. American Psychological Association. Washington DC.
- JRGZM** - Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
- JSP** - Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.
- JSSR** - Journal for the Scientific Study of Religion. The Society for the Scientific Study of Religion. South-Carolina.
- JVP** - Journal of Vertebrate Paleontology. Society of Vertebrate Paleontology (SVP) in partnership with the Taylor & Francis Group. Abingdon, Oxfordshire (UK).
- Közlemények** - Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából, Cluj.
- Le Glob** - Le Globe. Revue genevoise de géographie. Paris.
- LSJ** - Life Science Journal. Acta Zhengzhou University. Zhengzhou (China).
- LȘ** - Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
- MA** - Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei. Sibiu (1956-1991). A continuat *Revista Teologică*, (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
- Marisia** - Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
- Marmatia** - Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie. Baia Mare.
- Materiale** - Materiale și cercetări arheologice. București.
- MBGAEU** - Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
- MCA** - Materiale și cercetări arheologice. București.

ME	- Memoria Ethnologica. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș. Baia Mare.
MEJSR	- Middle-East Journal of Scientific Research. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MIA	- Materialy i issledovaniya po arkheologii SSSR. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
MJSS	- Mediterranean Journal of Social Sciences. Mediterranean Center of Social and Educational Research. Rome.
Monumente Istorice	- Monumente Istorice. Studii și lucrări de restaurare. Direcția Monumentelor Istorice. București.
Monumente și muzee	- Monumente și muzee. Buletinul Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice. București.
MPG	- Marine and Petroleum Geology. Elsevier.
MSIAR	- Memoriile Secțiunii Istorice a Academiei Române, seria a II-a. Academia Română. București.
MTE	- Magyar Történelmi Eletrajzok. Budapest.
Naturwissenschaften	- Naturwissenschaften. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
OlteniaȘtNat	- Oltenia. Studii și Comunicări. Științele Naturii. Muzeul Olteniei. Craiova.
ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
PA	- Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PAPS	- Proceedings of the American Philosophical Society. American Philosophical Society. Philadelphia.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PAT	- Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum. Cluj-Napoca.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
PLOS ONE	- PLOS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PM	- Publics et musées. Association Publics et Musées - PUL (Presses universitaires de Lyon). Lyon.
PNAUSA	- Proceedings of the National Academy of the United States of America. National Academy of the United States of America.
Pogrebal'nyj obrjad	- Pogrebal'nyj obrjad rannih kochevnikov Evrazii. Juzhnyj nauchnyj centr Rossijskoj Akademii nauk. Rostov-na-Donu.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences. Elsevier.
ProblemyArh	- Problemy arheologii, jetnografii, antropologii Sibiri i sopredel'nyh territorij. Institut arheologii i jetnografii Rossijskoj Akademii nauk. Novosibirsk.

Programm Mühlbach	- Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeş).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QG	- Quaternary Geochronology. The International Research and Review Journal on Advances in Quaternary Dating Techniques.
QSA	- Quaderni di Studi Arabi. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. Roma.
Quartär	- Quartär. International Yearbook for Ice Age and Stone Age Research.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
RArhiv	- Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
Radiocarbon	- Radiocarbon. University of Arizona. Department of Geosciences.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
REF	- Revista de etnografie și folclor. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. București.
RESEE	- Revue des études sud-est européennes. Academia Română. București.
RHMC	- Revue d'histoire moderne et contemporaine. Société d'histoire moderne et contemporaine. Paris.
RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJP	- Romanian Journal of Paleontology. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RJS	- Romanian Journal of Stratigraphy. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMMG	- Revista Muzeul Mineralogic-Geologic, al Universității din Cluj la Timișoara. Sibiu.
RMM-M	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Muzeu. București.
RP	- Revista de Pedagogie. Institutul de Științe ale Educației. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
SA	- Sovetskaya arkheologiya. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.

SAO	- Studia et Acta Orientalia. Société des Sciences Historiques et Philologiques de la RPR., Section d'Etudes Orientales. Bucarest.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCE	- Studii și comunicări de etnologie. Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu.
SCCI	- Studii, conferințe și comunicări istorice. Sibiu.
SCIA	- Studii și cercetări de istoria artei. Academia Română. București.
SciAm	- Scientific American. New York.
SCGG	- Studii și Cercetări. Geologie-Geografie. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SGJ	- Soobshhenija Gosudarstvennogo Jermitazha. Gosudarstvennyj Jermitazh. Leningrad.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SP	- Studii de Preistorie. București.
SPACA	- Stratum Plus: Archaeology and Cultural Anthropology. Superior Council on Science and Technical Development of Moldavian Academy of Sciences. Saint Petersburg, Kishinev, Odessa, Bucharest.
SPPF	- Società Preistoria Protostoria Friuli-V.G. Trieste.
SSK	- Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
Stâna	- Stâna. Sibiu.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
StRI	- Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Geographia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGM	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Mineralogia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean Suceava.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis, Serie Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SUPMPh	- Studia Universitatis Petru Maior. Philologia. Târgu-Mureș.
SV	- Siebenbürgische Vierteljahrschrift. Hermannstadt (Sibiu).

SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
TEA	- TEA. The European Archaeologist.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	- Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Oxford (UK), Malden (USA).
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Transsylvania Nostra	- Transsylvania Nostra. Fundația Transsylvania Nostra. Cluj-Napoca.
Trudy nauchnogo	- Trudy nauchnogo Karel'skogo tsentra Rossiyskoy akademii nauk. Karel'skiy tsentr Rossiyskoy akademii Nauk. Moskva.
TT	- Történeti Tár. Akadémia történelmi bizottságának. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.
Ungarische Revue	- Ungarische Revue, Herausg. von P. Hunfalvy. Budapest.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vestnik arkheologii	- Vestnik arkheologii, antropologii i etnografii. Institute problem osvoyeniya Severa Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoj akademii nauk. Tyumen.
Vestnik Novosibirskogo	- Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Istoriya, filologiya. Novosibirskij gosudarstvennyj universitet. Novosibirsk.
VLC	- Victorian Literature and Culture. Cambridge University Press. Cambridge (UK).
VPUI	- Vestnik permskogo universiteta. Istoriya. Permskiy Gosudarstvennyi Universitet. Perm'.
VR	- Victorian Review. Victorian Studies Association of Western Canada. Toronto.
WASJ	- World Applied Sciences Journal. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
WorldArch	- World Archaeology. London.
Xenopoliana	- Xenopoliana. Buletin al Fundației Academice „A. D. Xenopol” Iași.
Yearb. Phys. Anthropol.	- Yearbook of Physical Anthropology. New York.
Yezhegodnik gubernskogo	- Yezhegodnik gubernskogo muzeya Tobol'ska. Tobol'sk Khistori Muzeum. Tobol'sk.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad.
ZooKeys	- ZooKeys. Sofia.